

досліджень у романістиці. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія Філологія. Одеса, 2018. №33. Т. 2. С. 55–57.

2. Чередниченко О. І. Захист офіційної мови в національній державі: досвід Франції. *Мовознавство*. 2013, № 5. С. 28–36.

СТАТУС УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В БІЕТНІЧНИХ СІМ'ЯХ РЕСПУБЛІКИ ТУРЕЧЧИНИ

Фецан Т. І.

*викладач Стамбульського університету,
аспірантка кафедри української мови та методики її навчання
факультет філології і журналістики
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

Науковий керівник:

Петришина О. І.

*кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри української мови та методики її навчання
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна*

Анотація: Дослідження присвячено проблемі статусу української мови в біетнічних сім'ях Турецької Республіки, аналізу явища українсько-турецької двомовності та ролі національної ідентичності в утвердженні української мови серед українських мігрантів.

Ключові слова: українська мова, білінгвізм, біетнічні сім'ї, українські мігранти.

З огляду на активні міграційні процеси, існування українських громад у світі доцільно розмірковувати про функціонування української мови в багатомовному середовищі, адже проживання українців в іншомовному середовищі, безперечно, спонукає до опанування на певному рівні та вживання нової (чужої) мови й водночас змінює межі та сфери використання рідної мови.

Мовознавці неодноразово аналізували явище українсько-російської двомовності, яке простежуємо в мовному просторі України. Однак співіснування української мови з іншими мовами, зокрема з турецькою, вивчене меншою мірою і на сьогодні має актуальні дослідницькі перспективи. У нашому дослідженні науковий інтерес зосереджено на статусі української мови в біетнічних сім'ях Туреччини.

У сучасних дослідженнях двомовності перехрещуються різні підходи – філософський, психологічний, лінгвістичний, соціальний тощо. Висвітленню цієї

V МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

проблеми присвятили свої праці А. Загнітко, М. Кочерган, Л. Масенко, О. Сербенська та ін. [5, с. 273].

Внаслідок міжмовних контактів виникає білінгвізм – досить поширене явище у багатьох країнах світу, що залежить від специфіки мовного контактування. У сучасному мовознавстві розроблено значну кількість інтерпретацій поняття білінгвізму (від лат. *bi* «два» і *lingva* «мова»). Л. Масенко, услід за американським лінгвістом У. Вайнрайхом, двомовність тлумачить як практику поперемінного використання двох мов, а тих, хто нею користується, визначає як двомовних осіб [3].

Синтезоване визначення білінгвізму подає енциклопедія «Українська мова»: «практика індивідуального або колективного використання двох мов у рамках однієї держави чи соціальної спільності у відповідних комунікативних сферах» [6].

Більшість дослідників окресленої проблематики вважають, що у більшості випадків дві мови, якими володіє білінгв, перебувають у неоднаковому становищі. Проте ступінь володіння другою мовою може бути різним [5, с. 274].

Українська спільнота у Туреччині молода, до її складу належать українці з різними мотивами міграції, кваліфікацією, метою та баченням свого майбутнього. Характер і механізм їхнього спільнотного згуртування теж виокремлює їх із загальної картини глобального українства (у цих процесах важливу роль відіграло Посольство України у Турецькій Республіці, Генеральне консульство України в Стамбулі, Консульство України в Анталії), а культурні особливості цієї мусульманської країни, де 98,3% населення сповідує іслам, значно впливають на інтеграційні процеси українців [2, с. 2].

Загалом простежуємо дві основні групи мотивів переїзду до Турецької Республіки: пов'язані із сімейними обставинами (притаманні жінкам) та працевлаштуванням. Водночас вибір Туреччини для проживання зумовлений і низкою інших чинників, як-от: теплий клімат, близькість до моря, географічна близькість до України.

У країні поселення етнічне чи національне самоусвідомлення стає ще більше пов'язаним з мовою, ніж вдома. Мова є не тільки джерелом ностальгічних спогадів про колишнє життя, а й самою часткою цього життя [1, с. 155].

Соціолінгвісти акцентують увагу на символічній ролі мови як основного складника етнокультурної ідентичності: «Від наймолодшого віку наша мова поєднується в нашій уяві з нами самими, з тими, кого ми любимо, з родичами, друзями і сусідами, з нашим прапором, нашою країною, з нашими культурними цінностями і традиціями, з нашими істинами. Таке поєднання є далеко не завжди свідомим, але його можна зробити свідомим. Тоді символічна роль мови набуває політичного значення й такої потенційної сили, що стає одним з найпотужніших мотивувальних факторів людської поведінки» [1, с. 161].

Українська мова, як і більшість інших мов національних меншин, не здатна конкурувати в діаспорі з панівною мовою країни поселення, в даному випадку – турецькою. Тому важливим фактором збереження мови в дітей та в дорослих є функціональна сегрегація тих середовищ, з якими пов'язана кожна з мов. Однією з головних педагогічних проблем у мовному вихованні є співвідношення примусу й переконання, особливо в дитячому та підлітковому віці, коли формується

V МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

особистість і приходить усвідомлення своєї інакшості від решти ровесників. Антагонізм між лояльністю до етнокультурної спільноти, з одного боку, та стихійною солідарністю дитини зі своєю віковою групою, з іншого, загострюється [1, с. 190–191].

У дитячому й підлітковому віці всяка форма примусу сприймається з викликом. У процесі шкільного навчання комунікативна сфера дитини стрімко розширюється. Українська мова, що обслуговує насамперед родинні потреби, стає все менш придатною для розмови про життя країни поселення, для обговорення соціально-політичних, інтелектуальних, професійних тем тощо. Відчувається брак термінології, ідіоматики; потужний тиск на мовців справляють і граматичні моделі домінантної мови. Усе це впливає на свідомість і підсвідомість мовців [1, с. 192].

У міжетнічних шлюбах українці спілкуються здебільшого турецькою мовою, рідше – англійською. Такий вибір мови спілкування спричинений тим, що вони опиняються в цілковито турецькомовному середовищі, тож їм доводиться адаптуватися до нього, крім того турецькі родичі здебільшого не володіють англійською чи іншою іноземною мовою [2, с. 189].

Вибір мови спілкування насамперед залежить від регіону походження українських мігрантів. Вихідці із заходу України зазвичай спілкуються українською, а з інших областей – російською або суржиком. Однак, є й фактори, які стимулюють українців у Туреччині спілкуватися українською. Серед них можна виокремити такі: події Революції гідності та початок війни на сході України; формування українських організацій і спілок, де створюють українськомовне середовище та заохочують спілкуватися українською.

Діти українських мігрантів у Туреччині переважно знають турецьку, однак мова спілкування з дітьми в родині також залежить від типу шлюбу (змішаний він чи моноетнічний). У змішаних шлюбах бувають випадки, коли українки спілкуються з дітьми турецькою і не мають наміру навчати їх іншої мови. Водночас є й мігрантки, які спілкуються російською (рідше – українською) у зв'язку з тим, що самі погано знають українську [2, с. 53].

У більшості українсько-турецьких сімей у вихованні дітей спостерігається двомовність. Значна частина українських діаспорянок намагається від народження створити для дітей українськомовне середовище як рідне. Після початку повномасштабної війни Російської Федерації проти України деякі російськомовні українці обирають українську мову для побутового спілкування. Зафіксовано випадки, коли мова матері є домінантною в дошкільному віці, згодом, у шкільному віці, – переважає мова соціуму. Мова спілкування підлітків в українсько-турецьких сім'ях, зазвичай – турецька. Специфіка мовного виховання дітей у Туреччині полягає в тому, що українська мова залишається засобом спілкування вузького кола людей. Водночас вона стає засобом ізоляції в родинному колі. Це вимагає від матері особливих педагогічних стратегій. Однією з головних педагогічних проблем у мовному вихованні є співвідношення примусу й переконання, особливо в дитячому та підлітковому віці, коли формується особистість і приходить усвідомлення своєї інакшості порівняно з ровесниками [1, с. 189].

V МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

Діти українських мігрантів Туреччини переважно виростають білінгвами (йдеться про турецьку та українську/російську). До того ж часто вони опановують й інші мови протягом навчання в школах та університетах. Однак є й такі, які приділяють мало часу навчанню дітей української мови й культури, тому цілком сприймають ототожнення своїх дітей із турками. Додатковими чинниками, які впливають на ототожнення дітей мігрантів із турецькою національністю, є брак українського середовища в Туреччині та близьких родичів в Україні [2, с. 194]. Українська мова для дітей є радше іноземною, аніж рідною. Лише в поодиноких випадках діти українських мігрантів послуговуються українською мовою як рідною. Часто рівень знань української мови дітей – низький, це пов'язано з тим, що самі мігранти не знають рідної мови. Адже, знаючи лише російську, частина опитаних не можуть навчити дітей української. Також вагомим у цьому питанні є те, що частина українських мігрантів Туреччини свідомо не хоче навчати дітей української мови, оскільки це, на їхню думку, перенавантажить малечу додатковими заняттями. Але все ж є багато випадків, коли батьки намагаються навчати дітей української мови та виховати любов до української культури через українські книжки, фільми тощо. Крім того, мігранти намагаються пояснювати дітям, чому важливо знати українську мову та чим це зарадить їм у майбутньому [2, с. 197]. Загалом діти українських мігрантів Турецької Республіки по-різному реагують на спроби їхніх батьків заохотити спілкуватися українською мовою. Легко підхоплюють заохочення батьків і не відчують дискомфорту ті діти, які з дитинства спілкуються вдома українською мовою. Проте тим, хто зростає в етнічно змішаних сім'ях та перебуває здебільшого в турецькомовному середовищі, спілкування українською мовою дається важче [2, с. 200].

Щодо навчання дітей української мови, то важливу роль відіграють українські суботні й недільні школи, які діють при кожній українській громадській організації, а також дитячі літні табори, де діти можуть практикувати розмовну українську мову з однолітками.

Отже, значна частина українських мігрантів Турецької Республіки намагається зберегти та розвивати українську мову в своїх сім'ях, передавати її наступним поколінням, адже мова – один з найважливіших чинників ідентифікації українського народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ажнюк Б. М. Мовна політика: Україна і світ. 2021, Київ, 422 с.
2. Ключковська, І., П'ятковська, О., Марусик, Ю., Черепенчук, В., Манюк, Харків: 2022. Українці Туреччини: суспільство, ідентичність, майбутнє. Результати дослідження. Львів, 315 с.
3. Масенко Л. Т. Мова і політика / Л. Масенко. Режим доступу : http://slovoua.com/masenko_mova_politika
4. Редьква М. Статус української мови в контексті багатомовності: деякі аспекти. *Ягелонський університет*. Краків - Польща: 2020. Режим доступу : https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/243153/redkva_status_ukrains%27koi_movi_v_konteksti_bagatomovnosti_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y

5. Совтис Н. М. Білінгвізм як результат міжмовних контактів: причини виникнення та наслідки функціонування / *Наукові записки/ Національного університету «Острозька академія»*. Сер. : Філологічна. 2013. Вип. 38. С. 273-275. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2013_38_85.

6. Українська мова. Енциклопедія. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія», 2000. 752 с.

КОМУНІКАТИВНО-ІНФОРМАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАГОЛОВКІВ У НІМЕЦЬКОМОВНІЙ ПРЕСІ

Бияк Н.Я.

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької філології
та методики навчання німецької мови,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна*

Заголовок як один з найважливіших елементів організації тексту є особливим фрагментом публікації друкованого чи онлайн-видання. Дослідники вважають його самостійним повідомленням, яке має тісний семантичний і функціональний зв'язок із текстом публікації, але в той же час не належить до нього, тобто є «з одного боку, компонентом тексту, а з іншого — самостійною інформативною одиницею» [1, 258].

Завдання автора публікації — сформулювати заголовок так, щоб познайомити читача із змістом статті і одночасно зацікавити його, спонукати прочитати текст. Якщо проаналізувати функції заголовків, то зрозуміло, що номінативна — первинна функція, яка називає публікацію, не є головною у медійних текстах. На перший план виходять стилістичні функції. Інформативна функція заголовка полягає у швидкому інформуванні читача у стислій формі про тему публікації, але щоб отримати більш детальну інформацію, необхідно прочитати статтю. Так, заголовок *Margot Friedländer mit Bundesverdienstkreuz 1. Klasse ausgezeichnet* інформує про те, що Маргот Фрідлендер отримала федеральну відзнаку — орден «За заслуги перед Федеративною Республікою Німеччина», а вже із статті дізнаємося, що у часи Голокосту родину М. Фрідлендер переслідували нацисти, вона потрапила до концтабору, але змогла вижити. За захист прав людини та боротьбу з антисемітизмом столітня ораторка отримала федеральну відзнаку [3]. Заголовок *Berlin verhängt Zwangsgeld gegen Straßenblockierer* повідомляє про штраф для тих, хто блокує рух на вулицях німецької столиці, а вже із статті дізнаємося, що штраф у 2 тис. євро за постійні і тривалі блокування природоохоронцями став вимушеним заходом державного управління федеральної землі Берлін, щоб полегшити поліції розблокування заторів для зручного руху дорогами міста [3].

Такі інформативні заголовки можна зустріти у різних рубриках: